

КОРПОРАТИВНА СКЛАДОВА МІЖНАРОДНИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ВІДНОСИН

(опубліковано: Матеріали міжнародної *конференції* Тасис “Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС як інструмент євроінтеграції та внутрішніх реформ”, 09.04.2009 – Київ: Верховна рада України, 2009. – С.11-120)

Європейський Союз ставить на меті скоротити використання ресурсів ще на 20% до 2020 року, незважаючи на значно нижчий ніж український рівень споживання енергії на одиницю продукції (який сьогодні дорівнює 0,89 кг у.п./дол. Цей показник у Польщі становить 0,34 кг у.п./дол.).

Директиви ЄС вимагають створення відкритого ринку та добросовісної конкуренції в енергетичному секторі. На забезпечення цього питання скерована Резолюція 1531 (2007) ПАРЄ щодо об'єднання зусиль для розробки спільної пан-європейської стратегії енергетичної безпеки аби забезпечити диверсифікацію енергопостачання, прозорість ціноутворення, підтримку та вдосконалення інфраструктури, створення спільного енергетичного простору на базі дотримання міжнародних зобов'язань в рамках Енергетичної Хартії та недопущення використання енергоресурсів у якості інструменту політичного тиску

Нажаль, події останніх місяців свідчать про розгортання нового витка владно-корпоративного конфлікту з метою монополізації контролю над грошовими потоками в енергетичній сфері. Х.Клінтон сказала “Держава не може зберегти незалежність без досягнення енергетичної безпеки”.

Формування сучасної енергетичної політики має бути орієнтованим, передусім, на забезпечення національної енергетичної, забезпечення економіки та життєдіяльності населення необхідними енергоресурсами, достатніми не тільки для стабільного поточної економічної діяльності, а і для виконання завдань національних стратегічних програм на перспективу.

Суттєвим симулом подолання концептуальних проблем адміністративного управління ми вбачаємо у співпраці з ЄС в напрямку розбудови зони вільної торгівлі в енергетиці. Україна має пройти декілька етапів на шляху об’єднання ринку електроенергій:

1. забезпечити поєднання природних монополій із елементами конкурентного ринку; створити умови для оптового продажу електроенергії операторами систем передачі на основі забезпечення рівних конкурентних можливостей;

2. забезпечити рівноправну та лояльну тарифну політику через систему незалежних регуляторів на основі довоперіодичних та короткотермінових угод;

3. подолати технічні та політичні проблеми у процесі об'єднання мереж розподілу електроенергії та створення координованого управління ними; провести широку роботу по адаптації митно-тарифної політики до спільної роботи у об'єднаному ринку;

4. створити умови для забезпечення технічної, економічної та політичної безпеки об'єднаної мережі.

В ситуації економічної кризи, наростання розбалансованості національного господарства політичні критерії зовнішнього спрямування мають отримати другорядне підпорядкування у порівнянні із внутрішніми потребами відтворювальних процесів корпоративного та соціального секторів.

Україна є ключовою енерготранзитною державою (нафтопровід "Одесса-Броди-Плоцьк", газопроводи "Набукко", "Дружба" та ін.). В цьому напрямку посилюється значення міжнародних договорів, особливо з огляду на широкомасштабне протистояння американських радників процесам активного включення України в процеси європейської газової інтеграції, що прямо суперечить економічним інтересам нашої держави та створює додаткове політичне напруження в країні та за її межами. Наша держава має значний експортний потенціал електроенергетики, який потрібно реалізувати шляхом приєднання єдиної енергосистеми України до європейської системи UCTE.

Непослідовність енергетичної політики держави в комплексі з невмінням передбачати економічні стратегії партнерів і в умовах внутрішніх та зовнішніх чинників зовнішньої монетарної керованості довгі роки забезпечувала монополістичний підхід у питанні енергетичної безпеки та штучну дефіцитність ресурсу.

Дослідження процесів розвитку та характерних рис перебігу україно-російських та україно-європейських енергетичних відносин дозволили встановити наступні причинно-наслідкові зв'язки:

1. з перших років набуття незалежності Україна здобувала своє місце у світовому ринку на базі бізнес-політики нішера. В якості перспективних напрямків міжнародної інтеграції були визначені металургія (низький переділ) та хімічна промисловість, які масштабно використовували для виробництва продукції газ російського походження (80% обсягу національного споживання);

2. процес широкої приватизації, приватизація стратегічних об'єктів промисловості та енергетики відбувалися за англосаксонської схемою, що сприяло використанню адміністративного шляху обрання “ефективного власника” або преференцій для консолідації власності;

3. з дня першої приватизації підприємства хімічного та металургійного сектору відчутно впливали на ступінь наповнення Державного та регіонального бюджетів, а їх власники отримали можливість коригувати енергетичну політику держави ;

4. посилення внутрішньої та міжнародної конкуренції, ринкова еволюція розвитку компаній викликала стрімкий ріст процесів консолідації та злиття з адміністративним ресурсом, побудови вертикально інтегрованих ланцюжків із метою максимального забезпечення бізнесу;

5. перетворення корпорацій на структури дивізіонального типу, закріплення корпоративно-адміністративних альянсів відбувалось майже одночасно на всьому пострадянському просторі, тому держави все частіше використовували свої можливості захисту інтересів, особливо на міжнародній арені, найбільшого платника податків. І це є встановленою міжнародною практикою;

6. вище зазначене дозволяє обґрунтовано наголосити на виключно корпоративній складовій україно-російського енергетичного конфлікту 2008-2009 рр. Відправною крапкою процесу слугували події, які розгортались в корпоративному секторі між двома найпотужнішими власниками секторів української економіки. Початок був покладений діями ЗАТ “УкрГаз-Енерго”, що є дочірнім підприємством “УкрРосенерго”, яке відмовилось поставляти газ 16 великим підприємствам України. Через 12 днів був вчинений судовий позов та розпочата ревізія за ініціативою Мінпаливенерго, що відбувалась майже 5 місяців, всіх 23 міжурядових угод на постачання російського газу до України та транзиту.

В якості альтернативної структури у газопостачанні було ініційоване створення Міжнародного газотранспортного консорціуму за участю України, Росії, Німеччини. Проте, консорціум був створений без участі України. Крапкою противаги стало протистояння українського та російського металургійних секторів на міжнародному ринку. Результатом стало скасування посередника у відносинах між Росією та Україною у питанні постачання газу. Доречи аналогічна ситуація розгорнулась російсько-болгарських газових відносинах: міждержавного посередника Overgas Inc. 05.02.09. рішенням Д.Медведева та Г.Пырванова було відсторонено від процесу постачання газу до Болгарії, хоча другий посередник – компанія WIEE – залишається на ринку (власники Газпром та австрійська Wintershall). В процесі переговорів була підписана угода щодо прискоренню робіт по газопроводу “Південний потік” та “Набукко”, підписані угоди щодо поставок ядерного палива для військових потреб та АЕС “Козлодуй”. Корпоративний результат наступний – російський

енергетичний сектор та безпосередньо Газпром отримали прямий доступ на болгарський ринок.

Таким чином, наслідки корпоративних війн трансформаційної економіки відчуються навіть у розвиненій ринковій Європі.

Тепер, щодо можливостей реалізацій українського потенціалу у сфері Енергетичної Хартії.

Усвідомлення транзитної значущості України Європою необхідне. Національна газотранспортна система знаходиться в експлуатації ДК "Укртрансгаз" НАК "Нафтогаз України, та складається із 71 компресорної станції загальною потужністю 5405,1 МВт та магістральних газопроводів довжиною 37 тис. км. Пропускна спроможність ГТМ на вході - 288, на виході - 178,5 , до Європи – 142,5 млрд.м3 газу.

Згідно із попередніми домовленостями голів держав Росії, України, Німеччини в 2002 році, був створений у 2003 р. ТОВ "Міжнародний консорціум по управлінню газотранспортною системою України", в якому по 50% належало "Нафтогазу України" та "Газпрому". Статутний капітал складав 186,55 млн. грн. Проте, проект не набув реалізації через відмінності сприйняття акціонерами функцій підприємства, а саме: росіяни сподівались отримати контроль над мережею України, а українська сторона концентрувала увагу на будівництві двох нових ниток - "Богородчани-Ужгород" та "Новопсковськ-Олександрів Гай".

Європейська комісія порадила Україні вкласти на протязі 2008-2012 років в реконструкцію газотранспортної мережі близько 2,5 млрд.Є з метою збереження обсягів транзиту до Європи. Щодо свого бажання виступити інвесторами заявили Чехія, Великобританія.

За думкою експертів питання створення міжнародного консорціуму ініціюється постачальниками та споживачами газу з метою забезпечення контролю за транзитом газу через українську територію.

Актуальність цих зусиль зростає ще більше з огляду на розвиток процесів альтернативних газотранспортних мереж. Наприклад, відчутна переорієнтація на постачання енергоносіїв із Азії до Китаю: почалось будівництво транснаціонального трубопроводу Туркменістан-Узбекистан-Казахстан-Китай, який буде мати дві нитки пропускною спроможністю 40 млрд.м3. Серед інвесторів проекту банки Goldman Sachs, Morgan Stanley, Банк розвитку Китаю, обсяг фінансування 6 млрд.дол. Таким чином, розвиток східного напрямку постачання стає додатковим стимулом для пошуку нових аспектів партнерства між Європою, Україною та Росією у енергетичному питанні.

Рекомендації європейської спільноти у напрямку створення зони вільної торгівлі з Україною у нормотворчій діяльності у газотранспортному секторі сконцентровані навколо ряду проблем:

1. відокремлення регулювання внутрішніх потоків від транзитних; створення незалежного регулятора, завданням якого має бути в тому числі і моніторинг за системою передачі та встановлення тарифів на доступ;
2. збалансування національної тарифної політики з метою покриття витрат на утримання газотранспортної системи за рахунок використання платежів за спожитий газ та транзиту;
3. забезпечення реалізацію Програми реформування газового сектору 2010-2011 рр. в контексті Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС та європейського законодавства;
4. забезпечення незалежності та господарчу самостійність оператора газотранзитної мережі.

Україна має значні можливості стосовно сприяння виконанню вимог Кіотського протоколу для найбільш розвинутих країн. Ефект від спільних проектів (скорочення викидів) може передаватись в обмін на інвестиції. Потенційні обсяги таких проектів дуже значні.

Окремою стрічкою має бути опрацьована проблема енергетичного забруднення результатами діяльності теплоелектростанцій і не тільки в комітеті з питань екологічної політики та природокористування. Для європейської спільноти це вже давно проблема виробництва, адже з початку сторіччя в розвинених ринкових державах активізовані процеси виведення із виробництва об'єктів пароенергетики (в Німеччині в 2002 році закрито 23 атомних електростанції в зв'язку з переорієнтацією на цирконієві агрегати).

Серед вигравших чинників створення альтернативних джерел енергії – є створення цирконієвої енергетики (Україна має 10% світових запасів цирконієвого та скандієвого піску, а в Європі вони єдині). Доречі, розвиток цього напрямку дозволить поліпшити екологічність використання українського вугілля. Світовий попит на продукцію щорічно збільшується на 10-15%.

Головною проблемою регулювання паливно-енергетичного сектору залишається відсутність законодавчого забезпечення стратегії розвитку ринку на перспективу з урахуванням завдань національної енергетичної безпеки, в тому числі і за рахунок розвитку альтернативних джерел енергії; забезпечення міжнародної конкурентоспроможності; розробки та методичного забезпечення цінової та тарифної політики із галузевим та соціальним аспектами; упровадженню та економічному закріпленню енергозбереження на всіх господарчих рівнях.

Законодавче забезпечення економічної діяльності в енергетичній галузі носить ситуативний, стратегічно не достатньо виважений характер і спрямоване на забезпечення нагальних потреб сьогодення виробничого та соціального характеру. Головними чинниками законодавчого впровадження залишаються вимоги бюджетного характеру та перерозподілу адміністративних повноважень.

Треба відзначити, що дуже часто в українському законодавстві нормотворчість зосереджується не в напрямку сприяння виробничі та комерційній діяльності, а продовжує створювати нові дозвільні шаблі для впровадження питання по якому прийняте рішення. Продовжується процес лобіювання перебігу власності та корпоративних важелів впливу на галузевому рівні, залишається в межах ручного управління процес доступу до комерційно ефективних напрямків господарювання без отримання суттєвих та позитивних соціальних наслідків.

Потребують законодавчого врегулювання процеси створення економічних регуляторів діяльності ринку паливно-енергетичного сектора та пільгової політики держави.

В основі енергетичної політики України - виконання "Енергетичної стратегії до 2030 року" через розробку короткострокових програм для її забезпечення. Обсяг вітчизняних покладів нафти оцінюється в 1 млрд.т нафти і близько 1,2 трлн.м3 газу. Проте видобуток газу складає лише 18 млрд. м3 на рік. Порівнюється з українським Баку Голицинський нафтогазоносний район та українським Кувейтом Полтавсько-Сумсько-Харківський регіон, Айдарське нафтове родовище на Луганщині, на Одещині міститься близько третини розвіданих запасів вуглеводородів.

У секторі вугільної промисловості залишаються законодавчо неопрацьованим напрямком переходу від монотоварного до політоварного виробництва. Основними завданнями в процесі виробництва, раціонального користування та впровадження альтернативних видів енергії залишаються проблеми обліку, взаємозв'язків, координації дій та врівноваження повноважень.

Нажаль, методичні підходи та закладені корпоративні суперечності в національній Енергетичній стратегії не дозволяють сподіватись на забезпечення відповідної політики у енергетичному питанні. В документі консервується існуючий стан, який сприяє закріпленню монопольних тенденцій на енергоринку.

Закріплені в Стратегії методи досягнення результатів є занадто дорогими, потребують широкомасштабних фінансувань, що, з огляду на поточний кризовий стан світової фінансової системи, не є реалістичним. Означене дозволяє зробити висновок, що процес створення енергетичного ринку не завершений і чекає свого розв'язання.

На останок, слід зауважити, що характер законодавчого опрацювання означених проблем залишається здебільшого декларативним, носить лобістський характер і зберігає методи ручного управління на перспективу.